

FERTILITET PO REDU ROĐENJA STANOVNIŠTVA CENTRALNE SRBIJE I VOJVODINE

Vojislav Mihajlović

Geografski fakultet Univerziteta u Beogradu

Sažetak. Na osnovu fertiliteta po redu rođenja moguće je istražiti nivo reproduktivnih normi u određenoj populaciji. U periodu nakon završetka Drugog svetskog rata na prostorima centralne Srbije i Vojvodine došlo je do velikih promena u fertilitetu po redu rođenja, što je posledica snižavanja reproduktivnih normi stanovništva na datim prostorima. S tim u vezi u okviru ovog rada biće analizirani trendovi u kretanju fertiliteta po redu rođenja stanovništva centralne Srbije i Vojvodine u periodu 1948–2012. godine.

Ključne reči: fertilitet, red rođenja, Srbija.

Uvod

Fertilitet je najdinamičniji i najintrigantniji demografski fenomen, koji predstavlja učestalost rađanja u kontingentu žena starih od 15 do 49. godina (Devedžić, 2006). U poslednjih nekoliko decenija pad stope fertiliteta je zabeležen u gotovo svim državama, što znači da je tranzicija fertiliteta zahvatila skoro sve delove sveta. U nekim državama tranzicija fertiliteta bila je tolikog intenziteta da su stope fertiliteta pale na nivo nedovoljan da bi se obezbedila prosta reprodukcija stanovništva. Nedovoljno rađanje je realnost sa kojom se danas suočava veliki broj država u svetu. Upravo ove promene u reproduktivnom ponašanju privukle su pažnju velikog broja naučnika, koji su detaljnije proučili promene u fertilitetu stanovništva. Prilikom detaljne analize fertiliteta određene populacije neophodno je ispitati i kretanja u fertilitetu po redu rođenja – paritetu, jer se istraživanjem fertiliteta po redu rođenja dobija najjasnija slika reproduktivnog ponašanja određene populacije. Stoga će u okviru ovog rada biti analizirane odlike fertiliteta po redu rođenja stanovništva Srbije, kao i trendovi u kretanju fertiliteta po redu rođenja u periodu nakon Drugog svetskog rata, kada je u Srbiji došlo do velikih promena u stopama fertiliteta. Govoreći o promenama u stopama fertiliteta, valjalo bi napomenuti da teritorije centralne Srbije i Vojvodine pripadaju onim delovima sveta koji su među prvima ušli u proces demografske tranzicije, odnosno tranzicije fertiliteta. Tranzicija fertiliteta na ovim prostorima odvijala se ubrzanim tempom u kratkom vremenskom periodu, što najbolje dokazuje činjenica da se stanovništvo centralne Srbije i Vojvodine još od sredine šeste decenije XX veka suočava sa problemom nedovoljnog rađanja.

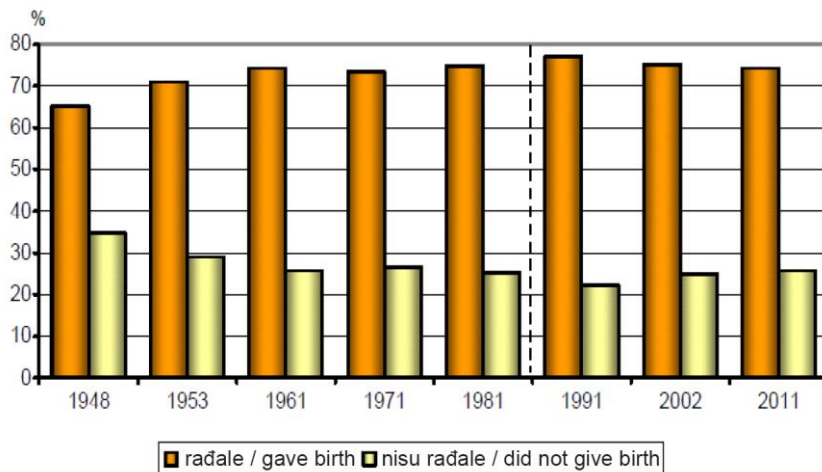
Metodologija istraživanja

Predmet istraživanja rada je fertilitet prema redu rođenja stanovništva centralne Srbije i Vojvodine. Shodno tome, u okviru rada je istraženo kretanje udela ženskog stanovništva koje nije učestvovalo u reprodukciji stanovništva, kao i kretanje u strukturi žena koje su

učestvovala u reprodukciji stanovništva prema broju živorođene dece na osnovu podataka popisa stanovništva. Zarad bolje analize promena u fertilitetu po redu rođenja, u okviru rada ispitano je i kretanje prosečne starosti majke prilikom rađanja, kao i razlike u paritetu ženskog stanovništva prema nacionalnosti, bračnom statusu i obrazovanju. Kao što je već navedeno, analizom fertiliteta obuhvaćeni su prostori centralne Srbije i Vojvodine, dok je vremenski okvir analize pariteta period 1948–2012. godine. Osnovni podaci koji su u okviru rada korišćeni jesu podaci popisne i demografske statistike Republičkog zavoda za statistiku, što znači da su u radu primenjeni kako longitudinalni, tako i transverzalni metod istraživanja stanovništva.

Rezultati

Kako bi se na što bolji način ispitale odlike pariteta određene populacije, neophodno je najpre utvrditi veličinu kontigenta žena koje ne učestvuju u reprodukciji stanovništva. U Grafikonu 1. prikazano je kretanje udela žena starih 15 i više godina koje nisu učestvovala u reprodukciji stanovništva na osnovu podataka popisa stanovništva.

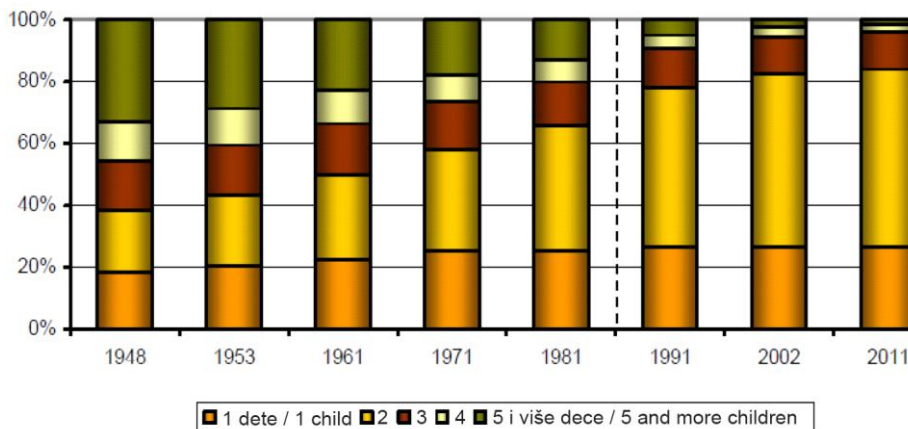

Grafikon 1. Udeo žena koje su rađale živorođenu decu i žena koje nisu rađale u ukupnom ženskom stanovništvu starom 15 i više godina, po popisima 1948–2011.

Graph 1. The share of women who gave birth to liveborn children and women who did not give birth in the total female population aged 15 and over, by censuses 1948–2011.

Izvor: *Knjige popisa stanovništva 2011. godine, RZS.*

Zarad što detaljnije analize pariteta stanovništva Srbije, neophodno je istražiti i trendove u strukturi žena koje učestvuju u reprodukciji prema broju živorođene dece. S tim u vezi u Grafikonu 2. prikazane su promene u strukturi žena koje su učestvovala u reprodukciji stanovništva u periodu 1948–2011. godine.

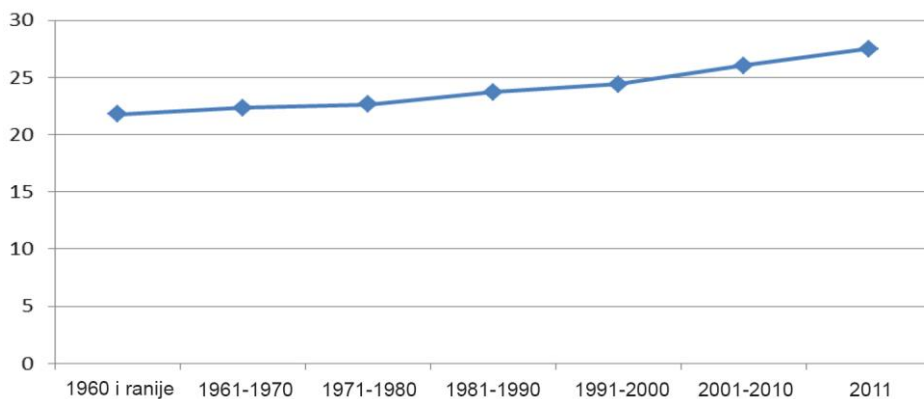

Grafikon 2. Žensko stanovništvo staro 15 i više godina koje je rađalo prema broju živorođene dece, po popisima 1948–2011.

Graph 2. Female population aged 15 and over by the number of liveborn children, by censuses 1948–2011.

Izvor: *Knjige popisa stanovništva, 2011. godine, RZS.*

Promene u fertilitetu po redu rođenja direktno zavise od trendova u kretanju starosti majke prilikom rađanja, naročito, prvog deteta. Stoga je u Grafikonu 3. dat prikaz kretanja prosečne starosti majke pri prvorođenju u poslednjih pedesetak godina.

Grafikon 3. Prosečna starost majke pri rođenju prvog deteta u periodu 1960–2011.

Graph 3. Average age of mother when giving birth to the first child in the period 1960–2011.

Izvor: *Izvedeno na osnovu podataka iz knjiga popisa stanovništva 2011. godine, RZS.*

Kako bismo na što bolji način proučili trendove u paritetu stanovništva, pored kretanja starosti majke pri prvorođenju neophodno je proučiti i kretanje prosečne starosti majke kod ostalih redova rođenja.

Tabela 1. Prosečna starost majke prema redu rođenja živorođene dece, 1950, 1960, 1970, 1980, 1990, 2000 i 2010.

Table 1. Mean age of mother by order of live birth children, 1950, 1960, 1970, 1980, 1990, 2000 and 2010.

Godina	Ukupno	Red živorođenog deteta								
		Prvo	Drugo	Treće	Četvrto	Peto	Šesto	Sedmo	Osmo	Deveto
1950.	27,0	22,8	25,4	28,5	31,3	33,8	36,1	37,8	39,2	40,7
1960.	26,5	22,9	25,7	27,9	29,9	32,0	34,2	36,2	38,1	40,2
1970.	25,7	22,2	25,5	27,6	29,8	31,7	33,8	35,5	36,9	39,3
1980.	26,0	23,4	25,9	27,5	29,0	30,9	32,9	34,7	36,4	38,4
1990.	26,2	23,8	26,3	28,4	29,9	31,6	33,1	34,5	36,4	38,3
2000.	26,5	24,9	27,5	30,1	31,4	32,3	33,4	34,1	35,0	37,6
2010.	28,5	27,2	29,2	30,7	31,6	31,6	33,0	34,6	34,6	37,6

Izvor: Demografska statistika 2012. godine, RZS.

Opšte je poznata činjenica da nivo fertiliteta, pa samim tim i fertilitet po redu rođenja, direktno zavise od školske spreme majke. Zarad što potpunije analize u Tabeli 2. dat je prikaz distribucije živorođenih 2012. godine prema redu rođenja i najvišoj završenoj školskoj spreml majke.

Tabela 2. Živorođeni prema redu rođenja deteta i najvišoj završenoj školi majke, 2012, %.

Table 2. Live births, by order of birth and highest educational attainment of mother, 2012, %.

Školska sprema	Red rođenja deteta				
	1	2	3	4	5 i višeg reda
Bez škole	26,0	21,2	20,0	14,4	18,4
Nepotpuna osnovna škola	30,8	26,2	20,1	11,5	11,4
Osnovna škola	40,5	30,4	17,6	7,5	4,5
Srednja škola	50,5	36,7	10,4	1,8	0,6
Viša škola	53,8	38,5	7,0	0,6	0,1
Visoka škola	60,6	33,1	5,6	0,7	0,1
Nepoznato	68,8	18,0	7,0	4,2	2,0

Izvor: Demografska statistika 2012. godine, RZS.

Kada govorimo o korelaciji bračnog statusa i fertiliteta stanovništva, valjalo bi istaći da se u Srbiji i dalje najveći broj rođenja ostvaruje u okviru bračne zajednice. To se može najbolje videti iz podataka u Tabeli 3, u kojoj je dat prikaz ženskog stanovništva prema bračnom statusu i broju živorođene dece u procentima na osnovu popisnih podataka iz 2011. godine.

Tabela 3. Žensko stanovništvo staro 15 i više godina prema zakonskom bračnom statusu i broju živorođene dece, 2011, %.

Table 3. Female population aged 15 and over by legal marital status and number of liveborn children, 2011, %.

Bračni status	Nije rađala	Žene koje su rađale prema broju živorođene dece				
		1	2	3	4	5 i više
Neudate	87,1	6,8	3,9	1,3	0,5	0,4
Udate	6,5	21,6	57,7	11,2	2,1	0,9
Udovice	7,9	23,7	49,8	12,5	3,0	2,6
Razvedene	11,7	41,4	38,1	6,9	1,4	0,6
Nepoznato	54,1	18,4	18,5	5,5	2,0	1,5

Izvor: Knjige popisa stanovništva 2011. godine, RZS.

Etnička diferencijacija nivoa fertiliteta stanovništva Srbije izražena je duži niz godina. Nacionalne zajednice u Srbiji mogu se grupisati prema reproduktivnom ponašanju na one zajednice koje su prihvatile savremeni reproduktivni model ponašanja i na one koje to još uvek u potpunosti nisu. U Tabeli 4. dat je prikaz ženskog stanovništva prema broju živorođene dece i nacionalnoj pripadnosti za izdvojene nacionalne zajednice prema popisnim podacima iz 2011. godine.

Tabela 4. Žensko stanovništvo staro 15 i više godina prema broju živorođene dece i nacionalnoj pripadnosti, 2011, %.

Table 4. Female population aged 15 and over by number of liveborn children and ethnicity, 2011, %.

	Ukupno	Srkinje	Albanke	Bošnjakinje	Vlahinje	Mađarice	Romkinje	Crnogorke
Nije rađala	25,7	25,9	33,1	30,4	13,5	20,0	20,8	30,0
Rodila 1 dete	19,7	19,8	10,6	9,1	26,2	23,9	12,6	14,3
2	42,7	43,6	22,3	21,7	47,6	44,5	25,8	37,3
3	8,9	8,4	16,0	20,7	9,6	8,5	19,4	13,3
4	2,0	1,6	10,0	9,7	2,0	1,9	11,6	3,4
5 i više	1,0	0,7	8,0	8,3	1,1	1,1	9,9	1,7

Izvor: *Knjige popisa stanovništva 2011. godine, RZS.*

Diskusija

Na osnovu podataka o broju žena koje ne učestvuju u reprodukciji možemo dobiti jasniju sliku reproduktivnog ponašanja stanovništva određene populacije. Potpuno neučestvovanje ženskog stanovništva u reprodukciji posledica je celibata, kasnog stupanja u brak i steriliteta, dok su ostali uzroci (da bračni parovi ne žele decu) od mnogo manjeg značaja (Breznik i saradnici, 1972). U Grafikonu 1. prikazano je kretanje udela žena starih 15 i više godina koje nisu učestvovala u reprodukciji stanovništva. Analizom podataka datih u Grafikonu 1. možemo izdvojiti dva perioda u kretanju učešća žena koje ne učestvuju u reprodukciji stanovništva i to: period 1948–1991. godine, koji karakteriše kontinuirani pad udela žena iz pomenute kategorije i period 1991–2011. godine, kada dolazi do rasta udela žena starih 15 i više godina koje ne učestvuju u reprodukciji stanovništva. S obzirom na dosadašnje trendove u kretanju udela žena koje ne učestvuju u reprodukciji stanovništva u budućem periodu možemo očekivati dalji rast učešća žena iz pomenute kategorije. Taj rast verovatno neće biti značajnijeg intenziteta, što možemo objasniti činjenicom da uloga roditeljstva i pored svih negativnih uticaja procesa modernizacije nije izgubila na značaju u populacijama centralne Srbije i Vojvodine.

Analizom podataka iz Grafikona 2. može se uočiti da je u datom periodu došlo do značajnih promena u reproduktivnom ponašanju stanovništva Srbije. Sa padom stopa ukupnog fertiliteta u periodu 1948–2011. godine došlo je do smanjenja udela žena koje su rodile veći broj dece, dok je učešće žena koje su rodile manji broj dece značajno uvećano. Najveće smanjenje zabeleženo je kod žena koje su rodile petoro i više dece, čiji se udeo u populaciji žena koje su rađale u kontinuitetu smanjivao od popisa do popisa, sa više od 30% 1948. godine na svega nešto iznad 1% 2011. godine. Takođe, značajniji pad zabeležen je i u kategoriji žena koje su rodile četvoro dece, čiji se udeo u periodu 1948–2011. godine smanjio sa 10% na svega 1% žena starih 15 i više godina koje su učestvovala u reprodukciji stano-

vništva. S druge strane, najveći rast zabeležen je u kategoriji žena koje su rodile dvoje dece, čiji je udeo u kontinuitetu rastao u periodu 1948–2011. godine sa 20% na skoro 60% ukupne populacije žena starih 15 i više godina koje su rađale. U budućem periodu u odsustvu mera populacione politike možemo očekivati dalji rast udela žena koje su rodile jedno dete, jer je kod velikog broja žena zastupljeno mišljenje da se rađanjem samo jednog deteta u potpunosti ostvaruje uloga majčinstva. Takođe, neznan rast može se očekivati i u kategoriji žena koje su rodile troje dece, što je uzrokovano kako procesom modernizacije (rast individualizma uticaće na odluku velikog broja parova koji će biti spremniji na veći broj dece, ne obazirući se na ustaljene reproduktivne klišeje prisutne u našem društvu po kojima se najveći broj parova po pravilu odlučuje da ima dvoje dece), tako i uticajem nacionalnog faktora (značaj rasta reprodukcije stanovništva kao uslova za opstanak nacije), koji će po svemu sudeći biti značajan i u budućnosti. Sa rastom udela žena koje su rodile jedno, odnosno troje dece, doćiće do značajnijeg pada udela žena koje su rodile dvoje dece, dok će udeo žena koje su rodile četvoro i više dece najverovatnije ostati na približno istom nivou.

Pomeranje starosne granice rođenja prvog deteta značajno sužava efektivni reproduktivni period i ne ostavlja previše prostora majkama za planiranje niti realizaciju svih željenih trudnoća, što neminovno vodi nedovoljnoj iskorišćenosti reproduktivnog perioda i nastavku snižavanja fertiliteta (Spasenović i Devedžić, 2012). Na osnovu podataka iz Grafikona 3. možemo uočiti da je prosečna starost majke pri prvorodenju u kontinuitetu rasla tokom čitavog posmatranog perioda. Naime, prosečna starost majke pri prvorodenju uvećana je sa 21,8 godina, koliko je iznosila pre 1960. godine, na čak 27,5 godina 2011. godine, odnosno na kraju posmatranog perioda. Najveći tempo rasta zabeležen je u poslednja dva međupopisna perioda, kada je prosečna starost majke porasla sa 24,4, koliko je iznosila u periodu 1991–2000. godine, na čak 27,5 godina 2011. godine. U budućem periodu možemo očekivati još značajniji rast prosečne starosti majke prilikom prvorodenja, što će biti najvećim delom posledica procesa modernizacije.

Posmatrajući kretanje prosečne starosti majke kod svih redova rođenja na osnovu podataka iz Tabele 1, možemo zaključiti da se prosečna starost majke pri rađanju povećala sa 27 godina koliko je iznosila 1950. godine na 28,5 godina 2010. godine. Analizirajući kretanje prosečne starosti majke prema redu rođenja, možemo uočiti dva suprotna trenda u kretanju prosečne starosti kod nižih, odnosno viših redova rođenja. Kod nižih redova rođenja (prvog, drugog, trećeg) došlo je do povećanja starosti žena pri rađanju 2010. godine u odnosu na 1950. godinu, što se može objasniti promenama u reproduktivnom ponašanju, odnosno kasnijim ulaskom žena u proces reprodukcije. S druge strane, kod viših redova rođenja došlo je do smanjenja prosečne starosti pri rađanju, što se može objasniti time da je broj žena koje rađaju veći broj dece značajno smanjen 2010. godine u odnosu na 1950. godinu, pa je samim tim promenjena struktura ženskog stanovništva koje ostvaruje veći broj živorođenja.

Međuzavisnost nivoa obrazovanja i veličine reprodukcije je veoma važna u demografskim istraživanjima. Ova korelacija je uočljiva ne samo kroz proces istorijskog pada plodnosti, jer je povećanje obrazovanja žena jedan od mehanizama kojima je pokrenuta tranzicija fertiliteta, već i kroz danas diferencijalni fertilitet prema obrazovanju majki. Viši nivo obrazovanja podrazumeva duži proces školovanja, što redovno povlači kasnije stupanje u brak, kasnija prvorodenja i smanjenje efektivnog reproduktivnog perioda, i samim tim manji broj dece (Devedžić, 2006). Na osnovu podataka iz Tabele 2. uočeno je da procentualno učešće prvorodenja u ukupnom broju rođenja raste sa porastom nivoa obrazovanja majke. Tako je 2012. godine udeo prvorodenja u ukupnom broju živorođenja kod žena bez osnovne škole bio 26%, dok je kod visokoobrazovanih žena taj udeo iznosio čak 60,6%. Nasuprot kretanju prvorodenja, udeo živorođene dece viših redova rođenja opada sa porastom nivoa

obrazovanja majke, pa je tako udeo živorođene dece petog ili višeg reda rođenja kod visokoobrazovanih žena koje su rađale 2012. godine bio svega 0,1%, dok je kod žena bez školske sprema taj udeo bio čak 18,4%.

Korelacija fertiliteta i braka empirijski je potvrđena u svim istorijskim periodima. Brak predstavlja socijalni okvir reprodukcije (Devedžić, 2006). Stanovništvo Srbije su u prošlosti odlikovale visoke stope bračnosti, pa je samim tim najveći broj živorođenja bio ostvaren u okvirima bračne zajednice. Početkom XXI veka Srbija ulazi u proces druge demografske tranzicije, koji karakteriše smanjenje stopa bračnog i porast vanbračnog fertiliteta. Broj vanbračnih rođenja u Srbiji je u stalnom porastu. Procenjuje se da su stope vanbračnog fertiliteta udvostručene u odnosu na osamdesete godine XX veka (Bobić i Vukelić, 2010). Podaci iz Tabele 3. nam ukazuju da postoje velike razlike u reproduktivnim normama između ženskog stanovništva različitog bračnog statusa. Tako se procenat žena koje nisu rađale kreće od 6,5% kod udatih do čak 87% kod neudatih žena. Razlike su uočljive i kod žena koje su učestvovala u reprodukciji, pa tako neudate žene koje su rađale u najvećem procentu imaju samo jedno dete, dok udate žene i udovice najčešće imaju po dvoje dece. Kod žena koje su razvedene gotovo da je jednak broj žena koje su rodile jedno (41,4%), odnosno dvoje dece (38,1%). Stoga se može zaključiti da je nivo fertiliteta značajno viši kod žena koje su živele i onih koje i dalje žive u bračnoj zajednici, nego kod žena koje se nikada nisu udavale. U budućnosti se može očekivati da će sa porastom učešća vanbračnih živorođenja doći do rasta udela viših redova rođenja kod žena koje se nisu udavale, kao što je to danas slučaj u nekim skandinavskim državama.

Socijalni faktori igraju značajnu ulogu u stvaranju razlika u visini plodnosti među različitim nacionalnim grupama, pa tako nacionalne zajednice koje karakteriše viši nivo fertiliteta mahom žive u nerazvijenim područjima centralne Srbije. Pored socijalnih faktora na visinu plodnosti utiču i pojedine etničke karakteristike. Tu se posebno misli na sociokulturne faktore, kao što su razni socijalni običaji, moralni kodeksi ili religiozne doktrine. Njihova povezanost sa fertilitetom je moguća preko normi o sklapanju bračne zajednice (godine pri stupanju u brak, rasprostranjenost celibata, ponovno sklapanje braka udovice) ili neposrednog uticaja na broj rođenja u bračnoj zajednici (status žene u porodici, religiozne norme o kontroli rađanja, stav prema seksualnom životu). Takođe, uloga etničkog faktora verovatno dolazi do izražaja i kroz razlike u postojanosti tradicionalnih stavova na području reprodukcije, u uslovima kada se pod uticajem savremenog socio-ekonomskog razvoja menja sredina u kojoj etničke grupe ili njeni delovi žive (Breznik i saradnici, 1972). Podaci dati u Tabeli 4. nam jasno ukazuju na činjenicu da su razlike u reproduktivnim normama prema nacionalnosti i dalje veoma prisutne kod stanovništva Srbije. Razlike prema nacionalnosti uočljive su kod svih redova rođenja, kao i u udelu žena koje ne učestvuju u reprodukciji. Tako se udeo žena starih 15 i više godina koje nisu učestvovala u reprodukciji kreće od 13,5 % kod Vlahinja do čak 33,1% kod Albanski. Ovakve razlike su najvećim delom posledica velikih razlika u starosnoj strukturi po nacionalnosti žena starih 15 i više godina. Naime, udeo žena starosti 15–19 godina i 20–24 godine je značajno veći kod žena albanske i bošnjačke nacionalnosti, jer je reč o mladim populacijama. Upravo ova činjenica je uticala da udeo žena koje nisu rađale bude viši kod pomenutih nacionalnosti, jer najveći broj žena u datim uzrastima još uvek ne učestvuju u procesu reprodukcije, a jedini izuzetak predstavljaju žene romske nacionalnosti, koje veoma rano ulaze u proces reprodukcije stanovništva. Posmatrajući razlike prema nacionalnosti žena koje su učestvovala u reprodukciji, vidimo da najviši nivo reprodukcije imaju žene romske, bošnjačke i albanske nacionalnosti. Žene pomenutih nacionalnosti se češće odlučuju da rode veći broj dece u odnosu na žene ostalih nacionalnosti, pa je tako čak 9,9% žena romske nacionalnosti starih 15 i više godina rodilo pe-

toro i više dece. S druge strane, žensko stanovništvo srpske, vlaške, mađarske i donekle crnogorske nacionalnosti karakterišu značajno niže reproduktivne norme. S tim u vezi žene pomenutih nacionalnosti se najčešće odlučuju da rode dvoje, odnosno jedno dete, dok je procenat onih žena koje se najčešće odlučuju da rode veći broj dece veoma mali. Taj procenat je naročito mali kod žena srpske nacionalnosti, gde je prema podacima popisa sprovedenog 2011. godine svega 0,7% žena starih 15 i više godina rodilo petoro i više dece. U narednom periodu može se očekivati da će doći do značajnijeg smanjenja udela žena sa većim brojem dece kod žena visokofertilnih nacionalnosti kao posledica dugoročnog pada stopa rađanja i završetka procesa tranzicije fertiliteta. Nasuprot tome, kod žena ostalih nacionalnosti dugoročno gledano može se očekivati da će doći do neznatnog rasta udela žena sa većim brojem dece.

Zaključna razmatranja

Reproduktivno ponašanje stanovništva centralne Srbije i Vojvodine u poslednjih šezdeset godina je značajno izmenjeno. U tom periodu stopa ukupnog fertiliteta je drastično smanjena, što je dovelo do kontinuiranog pada udela žena koje su rodile veći broj dece u populaciji žena koje su učestvovala u reprodukciji. Takođe, u čitavom posmatranom periodu zabeležen je trend povećanja prosečne starosti majke prilikom provorođenja, što je posledica procesa odlaganja rađanja. Inače, povećanje prosečne starosti majke pri prvorođenju bilo je najvećeg intenziteta u prvoj deceniji XXI veka, što se može tumačiti kao posledica ulaska Srbije u proces druge demografske tranzicije.

Valjalo bi napomenuti da nivo fertiliteta nije jednak kod svih kategorija žena. Naime, nivoi fertiliteta i pariteta umnogome zavise od bračnog statusa, obrazovanja i nacionalnosti ženskog stanovništva. Tako je udeo viših redova rođenja značajno veći kod udatih nego kod neudatih žena. Takođe, udeo viših redova rođenja je značajniji kod žena sa nižim nego kod žena sa višim nivoom obrazovanja. Velike razlike u paritetu ženskog stanovništva su uočljive i prema nacionalnosti, pa su tako udeli viših redova rođenja značajno veći kod ženskog stanovništva bošnjačke, albanske i romske nacionalnosti nego što je to slučaj kod žena ostalih nacionalnosti.

U budućem periodu kao jedan od najznačajnijih nacionalnih ciljeva trebalo bi označiti neophodnost dostizanja nivoa proste reprodukcije stanovništva, koji bi doveo do zaustavljanja negativnih trendova u kretanju broja stanovnika. Kako bi se dostigao nivo stope ukupnog fertiliteta od 2,1 deteta po ženi, nepohodno je odrediti optimalni paritet stanovništva. Prilikom određivanja optimalnog nivoa pariteta valjalo bi istaći da se u budućnosti očekuje da približno 10% ženskog stanovništva neće učestvovati u reprodukciji i da će udeo žena koje su rodile četvoro i više dece biti veoma mali. Stoga je, kako bi se dostigao nivo proste reprodukcije prema optimalnom paritetu, neophodno da oko 20% žena rodi jedno, odnosno dvoje dece, dok bi čak 50% žena trebalo da rodi troje dece (Đurđev 2004). Imajući u vidu činjenicu da najveći broj žena kao idealan broj dece navodi dvoje, odnosno troje, valjalo bi merama populacione politike podstaći veći broj rađanja dece drugog i trećeg reda rođenja, čime bi stopa fertiliteta premašila nivo proste reprodukcije, što bi omogućilo populacijama centralne Srbije i Vojvodine dugoročan rast. Ovim projekcijama je predviđeno da oko 15% žena rodi jedno, 25% dvoje i čak 50% troje dece.

Literatura

- Bobić M., Vukelić J. *Deblokada Druge demografske tranzicije?* Filozofski fakultet – Institut za sociološka istraživanja. Beograd. 2010.
- Breznik D., Mojić A., Rančić M., Rašević M. *Fertilitet stanovništva u Jugoslaviji*, Institut društvenih nauka – Centar za demografska istraživanja. Beograd. 1972.
- Devedžić M. *O prirodnom kretanju stanovništva*. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd. 2006.
- Đurđev B. *Koliko dece treba Srbiji?* Stanovništvo 1–4, Institut društvenih nauka – Centar za demografska istraživanja. Beograd. 2004.
- Spasenović S., Devedžić M. *Fertilitet stanovništva Beograda u kontekstu teorije druge demografske tranzicije*. Zbornik Matice srpske za društvene nauke. Novi Sad. 2006. 55–70.
- Popis stanovništva domaćinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji, Fertilitet ženskog stanovništva*, Republički zavod za statistiku Beograd. 2013; knjiga 6.
- Demografska statistika u Republici Srbiji, 2012*, Republički zavod za statistiku Beograd. 2013.

FERTILITY BY BIRTH ORDER OF POPULATION IN SERBIA

Vojislav Mihajlović

Summary. Based on fertility by birth order, it is possible to research the level of the reproductive norms in certain population. In the period after World War II there were big changes in the fertility by birth order in Central Serbia and Vojvodina and that is the consequence of the population's reproductive norms decrease in these areas. Therefore, in this article we will analyze the trends of fertility by birth order changes for population in Central Serbia and Vojvodina in the period from 1948 to 2012.

Key words: fertility, birth order, Serbia.